

İZMİR'DE 21 TEMMUZ 1946 GENEL SEÇİMLERİNİN(HİLELİ SEÇİM) PROVASI: 1946 BELEDİYE SEÇİMLERİ

Filiz ÇOLAK*

Özet

Türkiye'de çok partili hayat 18 Temmuz 1945'de Nuri Demirağ'ın başkanlığında kurulan Milli Kalkınma Partisi ile başlamıştır. Bu partiden sonra kurulan ikinci parti, kuruluşundan kısa bir süre sonra geniş halk kitlelerini peşinden sürükleyecek ve iktidar partisi Cumhuriyet Halk Partisi'nin 27 yıllık yönetimine son vererek ondan iktidarı devralacak olan Demokrat Parti'dir. Bu iki partiden sonra başka partilerde Türk siyasi hayatına katılacaktır.

Cumhuriyet Halk Partisi başlangıçta hem Milli Kalkınma Partisi'nin hem de Demokrat Parti'nin kuruluşunu iyi karşılamıştır. Ancak Demokrat Parti'nin kuruluşunun hemen ardından hızlı örgütlenişe geçmesi ve halk tarafından da büyük ilgiyle karşılanması iktidar partisini tedirgin etmeye yetmiştir. Bu tedirginlik etkisini çabuk göstermiş ve 1947 yılında yapılması gerek yerel seçimleri alelacele bir yıl öncesine çekmiştir. İktidarın bu hamlesine karşılık Demokrat Parti'de Belediye Seçimlerine katılmayarak protesto etmiştir.

Demokrat Parti seçimlere katılmamasına rağmen gelişmeleri yakından takip etmiştir. Belediye seçimleri, 21 Temmuz genel seçimleri öncesinde iktidar-muhalefet ilişkileri açısından önemli ipuçları vermektedir. Bu düşünceden yola çıkılarak, bu çalışmada, 1946 yerel seçimleri, İzmir ölçeğinde incelenmiş ve iktidarın muhalefete yaklaşımı irdelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: İzmir, Seçim, Demokrat Parti, Belediye

* Yrd. Doç. Dr. Uşak Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü Öğretim Üyesi,
colakfiliz@yahoo.com

Abstract

The multi-party system in Turkey began on July 18, 1945 with the foundation of the National Development Party by Nuri Demirağ. The second party, which was founded after the National Development Party, was the Democrat Party. The Democrat Party, shortly after its foundation, managed to gather a strong public support and ended the 27-year government of the Republican People’s Party and came into power. After these two parties, other parties also participated in the Turkish politics.

The Republican People’s Party at first welcomed the foundation of the National Development Party and the Democrat Party. However the Democrat Party’s rapid organization and its enthusiastic embracement by the people, troubled the ruling party. These developments led the ruling party to hold the local election, which was supposed to happen in 1947, one year early. The Democrat Party protested against this move of the ruling party by not participating in the local election.

Although the Democrat Party did not participate in the election, the election was closely monitored. This local election gives important clues about the government-opposition relations before the general election of July 21. In this study the local election of 1946 in Izmir will be analysed in terms of government-opposition relations and the ruling party’s attitude against the opposition will be examined.

Keywords: Izmir, Election, The Democrat Party, Municipality, the National Development Party

Giriş

Türkiye’de çok partili hayatın üçüncü adımı 18 Temmuz 1945’de Nuri Demirağ’ın başkanlığında kurulan *Milli Kalkınma Partisi* ile başlamıştır. Ancak Cumhuriyet Halk Partisi’nin 22 yıllık iktidarına asıl muhalefet hareketini 7 Ocak 1946’da eski CHP’liler tarafından kurulan *Demokrat Parti* yapmıştır. Kısa bir süre içinde Türk halkı tarafından benimsenen ve Türkiye’nin sonraki siyasi olaylarının gelişiminde de etkili bir rol oynayacak olan Demokrat Parti’yi doğuran muhalefet hareketi, TBMM’nin 1945 yılı bütçe görüşmelerinde ve Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu tasarısının tartışmalarında su yüzüne çıkmıştır¹. Tasarının Meclisteki görüşmelerinde Saraçoğlu hükümeti o tarihe kadar görülmemiş bir sertlikte eleştirilmiş ve hırpalanmıştır. Toprak Kanunu tasarısının görüşüldüğü oturumda, Adnan Menderes yaptığı eleştirilerle

dikkatleri üzerinde toplamıştır². Bu tartışmalardan kısa bir süre sonra 7 Haziran 1945’de CHP Meclis Grup Başkanvekilliğine sunulan Celal Bayar, Fuat Köprülü, Refik Koraltan ve Adnan Menderes imzalı *Dörtlü Takrir* DP’nin kuruluşuna vesile olan ilk belge olarak kabul edilir. Takrir, CHP içinde huzursuzluğa ve tepkiye yol açmıştır. Bu endişe takririn görüşüldüğü 12 Haziran 1945 tarihli Meclis Grup Toplantısı’nda da devam etmiş ve yapılan oylama sonucunda takrir reddedilmiştir³. Takririn reddedilmesinden sonra *Adnan Menderes ve Fuat Köprülü* Vatan gazetesinde yönetime dair şiddetli eleştirilerine devam etmişlerdir. CHP yönetimi bu yazılar karşısında uzun süre sessiz kalamadı ve 21 Eylül 1945’de Parti Yüksek Divanı’nın aldığı bir kararla iki milletvekilini CHP’nden çıkarma kararını aldı⁴. Bu ihracı 27 Kasım 1945’de Refik Koraltan’ın ki izledi⁵. Dörtlerin sonuncusu olan *Celal Bayar* ise önce 26 Eylül 1945’de milletvekilliğinden ayrıldı. Daha sonra 3 Aralık 1945’de CHP’nden çekilerek arkadaşlarına katıldı⁶. Bu çekilme kamuoyundaki yeni parti kurulacağına dair söylentileri daha da arttırmıştır. Aralık ayı başından itibaren basında “*Celal Bayar’ın Kuracağı Yeni Parti*” başlıklı yazılar çıkmaya başlamıştı⁷.

Bu yazılardan kısa bir süre sonra Demokrat Parti 7 Ocak 1946’da resmen kurulduktan sonra⁸ il teşkilatları birbiri ardına açılmaya başladı. Halk bu yeni oluşuma sempati ile yaklaşmış ve kısa zamanda üye sayısı artarak parti hızlı bir gelişim sürecine girmiştir.

Halkın temayülüne karşılık iktidar partisi mensupları Demokratları ilk günlerde hırçın, kavgacı ve ihtilalci olarak görüyorlardı⁹. Bu nedenle tepki

¹ Ahmet Emin Yalman, *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim*, cilt: III, İstanbul-1970, s. 28; Rifki Salim Burçak, *Türkiye’de Demokrasiye Geçiş (1945-1950)*, Basım Yeri Yok-1979, s. 33-34; Mahmut Goloğlu, *Tek Parti Dönemi (1939-1945)*, Ankara-1975, s. 315-343

³ Orhan Cemal Feriso, *Bir Devre Adını Veren Başbakan Adnan Menderes*, İstanbul-1971, s.83-88; Sina Akşin, “*Demokrat Parti’nin Kurulması*” Tarih ve Toplum, Sayı: 53, Cilt: IX, Mayıs-1988, s. 269-271

⁴ *Anadolu 22 Eylül 1945*; Celal Bayar, *Başvekilim Adnan Menderes*, Derleyen İsmet Bozdağ, Basım yılı ve yeri yok, s. 56; Tevfik Çavdar, *Türkiye’nin Demokrasi Tarihi, 1839-1950*, İstanbul, 2008, s. 455

⁵ *Anadolu 28 Kasım 1945*

⁶ *Halkın Sesi 29 Eylül 1945; Anadolu 29 Eylül 1945; Anadolu 4 Aralık 1945*

⁷ *Anadolu 2 Aralık 1945; Halkın Sesi 3 Aralık 1945*

⁸ *Ayin Tarihi* Ocak 1946 s. 7-10; Feroz ve Bedia Turgay Ahmad, *Türkiye’de Çok Partili Politikanın Açıklamalı kronolojisi (1945-1971)*, İstanbul 1976, s. 16; Cevat Akkerman, *Demokrasi ve Türkiye’de Siyasi Partiler hakkında Kısa Notlar*, Ankara-1952, s. 45-46

⁹ Necip Mirkelamoğlu (18.10.1994 tarihli görüşme), Necdet Öklem (17.08.1994 tarihli görüşme)

İzmir’de 21 Temmuz 1946 Genel Seçimlerinin Provası

göstermekte gecikmediler. 28 Mart akşamı Cemal Tunca ile beraber teşkilat çalışmalarını incelemek için İzmir’e gelen Adnan Menderes Demokrat Parti’nin teşkilatlanması sırasında iktidar partisini tarafından çıkarılan güçlükleri şu sözlerle eleştirmektedir:

“Ege’deki partili arkadaşlarımızı ziyaret ve kendileriyle görüşmek maksadıyla geldim. Buradaki durumumuzu iyice görmeye imkân bulamamış olmakla beraber manzara genel olarak kendisini göstermektedir.

Partimiz çalışırken her yerde olduğu gibi Ege çevresinde Cumhuriyet Halk Partisi’nin olağanüstü gayret ve faaliyetleri ile karşılaşmaktadır. Siyasi alanda bir partinin karşısında siyasi partilerin bulunması gayet tabiidir. Fakat bazı idare amirleri ve devlet memurlarının taşıdıkları memuriyet sıfatının kendilerine yükledikleri kayıtları hiç ehemmiyet vermeyerek ve tıpkı partiliymişler gibi, bu gayret ve faaliyetlere bütün hizmetleriyle katıldıkları ve kendilerini kaptırdıklarını görmekte teessür duymaktayım. Bilhassa tek partili idarenin baskısı altında yaşamış ve birden fazla partilerle idareye henüz intibak edememiş olan bir memlekette tek partinin kökleştiği birçok tatbikat ve itiyatlarla mücadele gibi zor şartlar altında bulunan partimizin bir de hükümet teşkilatını karşısında bulması durumu bir kat daha güçleştirmektedir.

Unutulmamalıdır ki, memleket partiler için değil, partiler memleket içindir. Bu sebeple yüksek memleket menfaatleri karşısında da dar bir parti menfaatçiliği, dar bir partililik zihniyeti ile yürümek hatalıdır ve siyasi kuruluşumuzda vukua gelmekte olan değişikliğim manasını anlamamak olur.

Esefle arz etmek mecburiyetindeyiz ki, yer yer bazı idare amirlerinin gayretkeşliklerinden Halk Partisi’nin bazı elamanları makbul sayılamayacak bir faaliyet ve propaganda istikameti tutmuşlardır. Çokluk kulaklara fısıldanan bir propaganda, isnat ve hatta tehditlerin neler olduğunu halkımız bilmektedir. Çünkü bunlara maruz kalan bizzat halkımızdır. Bunlar açık olarak ve umumi efkâr karşısında söylenmiyor, yapılmıyor. Çünkü böyle hareket edenler, memleketin ve Halk Partisi’nin yüksek idaresinde

İzmir’de 21 Temmuz 1946 Genel Seçimlerinin Provası

bulunanların, bu meşru sayılamayacak yollarda yürümesine rıza göstermeyeceklerini bilmektedirler. Bütün bu menfi gayretlere rağmen Demokrat Parti yurdun her tarafında büyük bir ilgi ve sevgi ile karşılanmaktadır.”¹⁰

Menderes’in bu beyanatı Cumhuriyet Halk Partilileri derhal harekete geçirdi. Ertesi gün Cumhuriyet Halk Partisi İzmir İl Başkanı Mehmet Orhon; *“Bu beyanatta vuzuh ve sarahat görmedim. Üstü kapalı bazı istinatlardan ve kulaktan dolma fısıltılardan bahsedilmiş olması, fikirleri bulundurmamak payesi takip eden bir propaganda manası arz etmektedir. Benim kanaatimce bu hareketler hakikatten makbul olmayan bazı lüzumsuz tartışmalara yol açabilir¹¹”* açıklamasıyla ve dört gün sonrada İç İşleri Bakanı Hilmi Uran tarafından daha sert bir üslupla; *“Menderes’in İzmir beyanatı doğru değildir. Bize vatandaşlardan bu mevzuda bir şikâyet gelmedi. Ancak, Demokrat Partililerin neden bu şekilde konuştuklarını anlamak güç değildir. Halk, Demokrat Parti’den yüz çevirdikçe, Demokrat Parti efkârı, her vesile ile müşkülâtlarla karşılaştıklarını söylemektedirler. Birçok yerlerde taraftar bulamadıklarında bu tarz propaganda başlamışlardır. Demokrat Parti’nin teşekkülü ile Cumhuriyet Halk Partisi muhakkak ki daha faal bir vaziyete geçmişlerdir. Bütün bu neşriyat ve beyanlar Halk Partisi’nin bu son çalışmalarının bir aksülâmeli olsa gerektir.”* sözleriyle cevaplandırılarak Menderes’in beyanatındaki tenkitler reddedilmiştir.

Cumhuriyet Halk Partisi ile Demokrat Parti arasında yavaş yavaş gerginliğin başladığı bu beyanatlarda da açıkça görülmektedir. Bundan sonra iki parti hem ülke çapında hem de İzmir özelinde kıyasıya rekabete girişeceklerdir. Bu rekabetin ilk safhasını da Belediye seçimleri oluşturmuştur.

İzmir Halkının Yeni Oluşuma Bakışı

İzmir halkı Demokrat Partiyi sevinçle karşılamıştır. Bunun en önemli nedeni il ve ilçe teşkilatını oluşturan zevatin İzmir’de sevilen ve sayılan kişilerden oluşmasıdır¹². İl Başkanı Ekrem Hayri Üstündağ onu tanıyanların tereddüt

¹⁰ Şükrü Esirci, **Menderes Diyor ki (1946-1950)**, c: I, İstanbul, 1967, s. 11-13

¹¹ **YENİ ASIR**, 2 Nisan 1946; **ANADOLU**, 2 Nisan 1946

¹² Demokrat Parti’nin İzmir’de kuruluşu ve gelişimi ile ilgili ayrıntılı bilgileri şu çalışmada bulmak mümkündür: Filiz Çolak, **Demokrat Parti’nin İzmir’de Kuruluşu ve Gelişimi(1946-**

etmeyecekleri bir yargı ile faziletin simgesi bir insandı. Demokrat Parti liderleri, ona ayrı ayrı değer verirdi¹³. İzmir’de Demokrat Parti yükünün altına itibarı ile girmemiş olsaydı, bu parti Ege’de gördüğü itibarı muhtemelen göremezdi. Onun içindir ki Demokrat Parti liderleri ne zaman başları sıkışsa daima O’nun ferahlatıcı imbat havasından medet ummuşlardır¹⁴.

Ekrem Hayri Üstündağ’ın dışındaki Pertev Arat partide görev alan ve gelecek vaat eden politikacı adaylarındandı. Osman Kapani, gençlerin en hararetli ve gözünü budaktan sakınmayan idi. Gençlerin dışında Mustafa Kentli, Faik Muhittin Adam, tüccardan Haydar Nazlı ve diğer kurucu üyeler hep İzmir’de isimleri güven telakki eden kişilerdir. Bunların el attığı bir girişimin başarısız olması mümkün değildi¹⁵.

1946 Belediye Seçimleri

Demokrat Parti’nin ülke çapında süratle gelişmesi ilk tepkisini belediye seçimlerinde göstermiştir. Eylül ayında yapılması gereken seçimler Cumhuriyet Halk Partisi Grubu’nun 26 Nisan Cuma günü toplantısında gündeme gelmiştir. Toplantıda çok kısa bir zaman içinde belediye seçimlerinin yapılmasına dair karar alınmış ve alınan bu karar bir tebliğ ile halka ilan edilmiştir. Tebliğde şöyle denilmektedir:

“CHP Meclis Grubu Genel Kurulu 26 Nisan 1946 günü Konya milletvekili Saffet Arıkan’ın başkanlığında toplandı.

Söz alan Başbakan Şükrü Saraçoğlu, Belediye Meclislerine temas ederek yeni yapılacak Büyük Millet Meclisi seçimlerine hazırlık olmak üzere özel kanun gereğince Eylül’de yapılması icap eden belediye seçimleri başlangıcının bir defaya mahsus olmak üzere bu yıl 1 Mayıs tarihine alınmasını ve prensip olarak belediye seçimlerine oy vermenin bir günde bitirilmesinin kanunda yer almasını teklif etti. Teklif grupça oybirliğiyle kabul edildi”¹⁶.

1950), Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Anabilim Dalı, Basılmamış yüksek Lisans Tezi, İzmir, 1995

¹³ Necdet Öklem (17.08.1994 tarihli görüşme)

¹⁴ Necip Mirkelamoğlu (18.10.1994 tarihli görüşme)

¹⁵ Haluk Cansın(22.02.1995 tarihli görüşme), Necdet Öklem (17.08.1994 tarihli görüşme), Necip Mirkelamoğlu (18.10.1994 tarihli görüşme)

¹⁶ Orhan Cemal Fersoy, *age*, s.126

İzmir’de 21 Temmuz 1946 Genel Seçimlerinin Provası

Karar, 27 Nisan’da gazetelerde ilan edilince Demokrat Partililer tam bir şaşkınlığa uğradılar. İktidarı destekleyen basın ise kararı olumlu karşılamıştı. Ulus’taki yazısında Falih Rıfki Atay belediye seçimlerinin öne alınmasını ilerideki günlerde yapılacak Meclis seçimlerinin tam serbestliği bakımından olumlu bulduğunu yazmaktadır¹⁷. Hüseyin Cahit Yalçın’da belediye seçimlerinin hemen yapılması kararını Türk milletinin hürriyet inkılabında önemli bir adımı olarak görmektedir¹⁸. Cumhuriyet Halk Partisi Meclis Grubu’nda kabul edilen karar TBMM’nde 30 Nisan günü görüşülmüştür. Bütün Türkiye’de 1–30 Mayıs arasında yapılacak olan bu seçimlerin Meclis’teki müzakereleri çok çetin geçti. Adnan Menderes İçişleri Bakanı Hilmi Uran’ın seçimlerin öne alınmasının gerekçelerini açıklayan konuşmasına sert bir üslupla karşılık verdi;

“Bugün siyasi hayatımızın en mühim olayı, C.H.P’nden başka siyasi partilerin kurulmakta olmasıdır. Yani Türk milleti şu aylarda siyasi alanda gerçek bir teşkilatlanma devresi yaşamaktadır. Siyasi alanda bu bahsedilen teşkilatlanma gerçekleşmeden rey serbestliği ve millet iradesinin gereği gibi tecellisi gerçekleşemez. Hâlbuki siyasi teşkilatlanmanın henüz ilk aylarını yaşamaktayız. Seçimlerin böyle bir zamanda Yapılması yeni kurulmakta olan partimize birkaç ayın dahi esirgenmek istenmesi, milli iradenin serbest tecellisini engelleyen karardır. Bu husus umumi efkârın gözünden kaçmayacaktır. Bu arz ettiklerimden başka seçimleri aceleye getirmenin daha mühim mahsurlar da vardır. Bugün Halk Partisi’nden başka diğer partiler ve matbuat türlü baskılar ve engeller altındadır.

Memlekette gerçek ve ileri bir demokrasiye yer verecek tedbirler alınmadıkça, demokratik hayatı engelleyen kanunlar değişmedikçe, hatta bütün bunlar yapıldıktan sonra dahi, milletin yeni seçimlere hazırlanmış olması için muayyen bir zaman geçmedikçe, seçimlere girmenin çok hatalı bir hareket olduğunda ısrar ediyoruz. Memleketin iç hayatında bu tedbirler alındıktan sonra yeni seçim için tabii olarak bir buçuk sene kadar geçecektir.

¹⁷ Falih Rıfki Atay, “Yeni Seçimlere Doğru” Ulus, 27 Nisan 1946

¹⁸ Hüseyin Cahit Yalçın, “İnkılabın Yeni Safhası Başladı” Tanin 30 Nisan 1946

İzmir’de 21 Temmuz 1946 Genel Seçimlerinin Provası

Bu zaman milletin yeni seçime bir hazırlık devresi olacaktır. Tek dereceli olmasını dilediğimiz 1947 seçiminde milletin çoklukla vereceği oylar, gelecek iktidarı seçecektir.

Böyle önemli bir kara alınırken sebeplerden etrafla ile milletçe bilinmesi gerekir. Aksi halde bu tasarının demokratik şekilleri muhafaza edilerek tek parti idaresinin idame edilmek istenmesi maksadıyla hazırlanmış olduğuna hükmetmek maalesef zaruri olur”¹⁹.

Adnan Menderes’e geleceğin CHP Başbakanı olacak olan Recep Peker müstehzi bir tavırla cevap vermiştir: “*Adnan Menderes, sözleri arasında Halk Partisi’nin, yeni partilerin canlanmasına mani olduğunu söyledi. Partimizin aklından böyle bir şey geçmemiştir. Kurucu ve savaşçı Halk Partisi, Demokrat Partiyi engellemeyi ahlaki bir noksanlık sayar. Biz bu hareketlerimizle Demokrat Partiyi teşvik ediyoruz...*”²⁰

Bu alıntılardan da görüldüğü gibi Belediye seçimlerinin öne alınması ile ilgili Meclis görüşmeleri çok tartışmalı geçmiştir. Muhalif milletvekillerinin tüm karşı çıkmalarına rağmen yapılan oylamada 3 ret oyuna karşılık 450 kabul oyu ile belediye seçimlerinin 1 Mayıs 1946’da yapılmasına karar verilmiştir²¹.

Demokrat Parti, iktidarın belediye seçimlerini oldu-bittiye getiren bu kararını partilerinin teşkilatlanmasına fırsat verilmemesi için aldığına inanmaktaydı. Bu düşünce genel başkan Celal Bayar’ın aşağıdaki beyanında açıkça görülmektedir:

“Belediye seçimlerinin ani olarak dört ay önceye alınmasının sebepleri üzerinde genel merkezimiz incelemeler yapmış ve neticede bu hareketin partimiz teşkilatının ilerlemesine meydan vermeden seçimleri yapmak maksadına matuf bulunduğu kanaatine varmıştır. Teşkilatımız her türlü tahminlerin üstünde bir hızla gelişmektedir. Buna rağmen henüz müteşebbis heyetlerimizin kurulmadığı vilayetler de vardır. Teşkilatımızın en ücra köylere kadar yayılması tasavvur edebilirsiniz ki, bir zaman meselesidir. Eğer belediye seçimleri zamanında yapılışaydı bütün zevkimizle

¹⁹ Orhan Cemal Fersoy, *age*, s.127

²⁰ Orhan Cemal Fersoy, *age*, s.128

²¹ Tekin Erer, **Türkiye’de Parti Kavgaları**, İstanbul-1963, cilt: 1, s. 250-254.

İzmir’de 21 Temmuz 1946 Genel Seçimlerinin Provası

girecektir. Lakin ortada hiçbir sebep yokken bir günde çıkarılan bu kanunla seçimlerin dört ay önceye alınması, üç aylık bir parti ile, yirmi küsur yıllık partinin nasıl mücadele ettiği ve iktidar partisinin bundan gaye ve maksadının ne olduğu meydandadır.

Böyle emrivakiler karşısında kalmak bizi çok düşündürmektedir. Belki de bir buçuk sene sonra yapılacak milletvekili seçimleri de aynı şekilde bir bahane uydurularak ve emrivaki yapılarak öne alınacaktır. Şurasını derhal ve açık olarak belirtiyim ki Halk Partisi’nin bu hareketi durumumuzu zorlaştırmaktan ibaret bulunsaydı, üzerinde durmazdık. Fakat bu hareketin yurttaşın siyasi haklarını gereği gibi kullanabilmesini güçleştirici bir mahiyet arz etmesi partimizin bu mesele ile çok yakından ve önemle ilgilenmesini zaruri kılmaktadır”²².

8 Mayıs’ta basına bir demeç veren Celal Bayar bu şartlar altında Demokrat Parti’nin belediye seçimlerine girmeyeceğini ilan etmiştir²³. Bayar’ın açıkladığı bu karar, iktidar çevrelerinde olumlu karşılanmamıştır. CHP İzmir bölgesi parti müfettişi Kamuran Örs; “ *Evvvela seçimlere gireceklerini her surette ihsas ettikten sonra oyunbozanlık etmelerine en az esef etmekten başka bir şey yapamayız. Bu da onların dış geçirebilecekleri işlere kalkışacaklarını meydana koymaktadır. Hazır olduklarını ihsas ettikten sonra seçimlere girmemek, mağlubiyete razı olmaktansa seçime girmemeği tercih etmek manasına gelir. Bu bir obstrüksiyon kararıdır ve buna teessüf etmemek elden gelmez ”²⁴ sözleriyle Demokrat Parti’yi eleştirmektedir. Basında iktidar partisini destekleyen Hüseyin Cahit Yalçın’da Tanin’de çıkan yazılarda muhalefeti sert bir dille eleştirmektedir:*

“Demokrat Partisi, siyasi hayatına yanlış bir adımla başlıyor. Tuttuğu yolun onu mesut ve hayırlı bir inkişafa götürebileceğinde çok şüpheliyiz. Eğer sadece Demokrat Partisinin muhalefetine maruz bir vatandaş bakımından durumu muhakeme olsaydık karşıımızdakilerin bu hatalarından sevinmemiz iktiza ederdi. Parti alakaları üstünde vatan menfaatlerini hiçbir zaman

²² Orhan Cemal Fersoy, *age*, s. 128-129.

²³ Feroz ve Bedia Turgay Ahmad, *age*, s. 19; **Halkın Sesi 9 Mayıs 1946**

²⁴ **Halkın Sesi 16 Mayıs 1946**

İzmir’de 21 Temmuz 1946 Genel Seçimlerinin Provası

unutmak elimizden gelmeyeceği için, bu nokta-i nazardan, içimizde teessüf duyduğumuzu söylemek mecburiyetindeyiz... Demokrat Parti intihabata iştirak etmemek kararını verince, çok zayıf olduğunu, itiraf edilemeyecek kadar zayıf olduğunu, resmi mevcudiyet safhasından hayat safhasına intikal etmekten henüz çok uzak olduğunu göstermekten başka bir şey yapmamıştır. Demokrat Partisi’nin boykotajı, memlekette hiçbir şeyi değiştirecek değildir. Demokrasi hareketi, o kadar samimi ve ciddidir ki Demokrat Parti mensupları, isteseler de istemeseler de yürüyecektir. Meydan onlar için değil bütün millet için hazırlanıyor; bütün vatandaşların gerek belediye seçimlerinde, gerek milletvekili seçimlerinde, hür, müstakil ve serbest rey vermelerine imkân temin olunuyor. Demokrat Partisi mücadeleden çekiliyorsa, elbette bu millet bir yahut birkaç muhalif parti çıkarmak kabiliyetini gösterir. Elverir ki ortada hür vatandaşları için imkânlar temin edilmiş olsun...²⁵

İktidar saflarından gelen bu tepkilere rağmen kamuoyu, Demokrat Parti’nin bu kararını olumlu karşılamıştır. Demokratlar katılmadıkları bu seçimi dikkatle izleyip usulsüzlükleri, baskıları, vs. “millet adına” tespit etmişler ve seçimlerden bir ay sonra “*Belediye Seçimlerinde Müdahale, Tazyik ve Yolsuzluklara Dair Vesikalar*” adlı bir broşür yayımlayarak usulsüzlükleri kamuoyu ile paylaşmışlardır²⁶.

İzmir’de Seçimler

İzmir’de belediye seçimlerinin tarihi 6 Mayıs’ta yapılan şehir meclisi toplantısında 26 Mayıs Pazar günü olarak tespit edilmiştir. Seçim hazırlıkları Mayıs ayı başından itibaren başlamıştı²⁷. C.H.P’si teşkilatı seçimlere büyük önem vermekte ve hazırlıklara şimdiki kadar görülmemiş bir şekilde itina göstermektedir²⁸.

Demokrat Parti seçimlere iştirak etmemesine rağmen İl İdare Kurulu seçim çalışmalarını yakından takip ediyordu. Kurul, yeni belediye kanununun

²⁵Hüseyin Cahit Yalçın, “**İntihabat ve Demokrat Parti**” **Tanin 10 Mayıs 1946**

²⁶Cem Eroğul, **Demokrat Parti, Tarihi ve İdeolojisi**, Ankara, 1998, s. 36

²⁷**Tasvir 4 Mayıs 1946**

²⁸**Halkın Sesi 8 Mayıs 1946**

İzmir’de 21 Temmuz 1946 Genel Seçimlerinin Provası

verdiği yetkiye dayanarak seçimler sırasında bütün seçim bürolarında dörder mümessil bulundurmak kararını aldı²⁹. Bunun için 23 Mayıs’ta seçim encümenine müracaat etti³⁰. 24 Mayıs Cuma günü seçim için tüm hazırlıklar tamamlanmıştı.

Halk Partisi Demokrat Partisi’nin seçime girmemesinin katılımı olumsuz yönde etkileyeceğini düşünüyordu. Bunu biraz olsun engelleyebilmek için belediye başkanının yardımcısının seçimlere katılmayan olursa bunlara ekmek karnesi verilmeyeceğine dair şayialar halk arasında dolaşıyordu³¹.

C.H.P adaylarını tespit etmek için Vilayet merkez kaza, merkez bucaklar ve ocaklar idare heyetleri, yedek adaylarıyla beraber yoklamalarıyla 19 Mayıs Pazar günü saat 10’da, Karşıyaka bucak ve ocak heyet ve yedeklerinin yoklamaları 20 Mayıs Pazartesi saat 20’de, kazalarla Bornova, Buca, Seydiköy bucak ve ocak idare teşkilatı yedekleriyle birlikte yoklamaları 21 Mayıs Salı saat 20’de yapılmasını kararlaştırmıştır³². D.P il idare kurulu her gece geç vakte kadar toplantı halinde kalmak suretiyle seçimlere olan ilgisini göstermiştir³³.

Seçime tek başına giren Halk Partisi’nin hazırladığı aday listesi şu isimlerden oluşmaktadır³⁴:

Reşad Leblebicioğlu	Osman Kutay	Avni Karabece
Şevket Bilgin	Rahmi Filibeli	Hulusi Selek
Haydar Rüşdü Öktem	Latife Çeyrekbaşı	Hulusi Conk
Nusret Siber	Baha Nasuh Yörük	Bohor İsrail
Mitat Orel	Selahattin Sanver	Sami Kulakçı
Muzaffer Özgen	Tahir Bor	Mithat Onat
Haydar Alan	Memduh Alan	Lebit Yurtoğlu
Fevzi Beler	A.Muhtar Bilginer	Lütfi Akçin
Raşit Özsaruhan	Belkıs Bilman	Şakir Dağüstü
Cevdet Alanyalı	İbrahim Güngören	Muammer Akar
T.Fikret Adaman	Hakkı Balcıoğlu	M.Nabi Uzman
Sefa Kasapoğlu		

²⁹ Halkın Sesi 22 Mayıs 1946

³⁰ İzmir 24 Mayıs 1946

³¹ 1918 İzmir doğumlu Ali Kinsizer ile 18.01.1995 tarihinde yapılan görüşme.

³² Halkın Sesi 17 Mayıs 1946

³³ Halkın Sesi 22 Mayıs 1946

³⁴ Anadolu 24 Mayıs 1946; Halkın Sesi 24 Mayıs 1946

İzmir’de 21 Temmuz 1946 Genel Seçimlerinin Provası

26 Mayıs 1946 Pazar günü yapılan İzmir belediye seçimleri sakin geçmiştir. 100.000’e yakın seçmenden 30.000’i oyunu kullanmıştır. İzmir merkezde seçime katılma oranını Anadolu gazetesi % 30³⁵, İzmir gazetesi ise % 10-15 civarında olduğunu belirtmektedir³⁶.

Seçimleri yakından takip eden Demokrat Parti’nin sandık müşahitleri tasnif sırasında yolsuzluk yapıldığını tespit ederek Valiliğe ve Belediye Başkanlığına başvuruda bulunmuşlardır. Bu itiraza karşılık, Belediye Seçim Kurulu başkanı Reşat Leblebicioğlu, tasniflerin intizam içinde cereyan ettiğini ve Demokrat Parti temsilcilerinin hiçbir şikâyetle bulunmadıkları yanıtını vermiştir³⁷. Vali Şefik Soyer’de 28 Mayıs’ta Anadolu gazetesine bir demeç vererek Demokrat Parti’nin seçim yolsuzlukları hakkındaki iddialarının incelendiğini fakat hiçbirisinin gerçek olmadığını belirtmiştir³⁸. Valinin bu demeci üzerine D.P İzmir İl Başkanı Ekrem Hayri Üstündağ şu açıklamayı yapmıştır; *“Kendisine seçimler hakkındaki yolsuzlukları dakikası dakikasına telefonla bildirdik. Müracaatlarımızın bir kısmı seçim devam ederken telefonla cevaplandırdı ve şikâyetlerimizin gayri varid olduğunu bildirdi. Biz gördüklerimizin bir kısmını bildirmiş bulunuyoruz. Çünkü gördüklerimizin sadece bir kısmını tevsik edebildik. Şefik Soyer hadiselerin ademi mevcudiyetini beyan edebilir. Fakat biz de kanuni yollardan yürüyerek gayri varit olarak görülen yolsuzlukları zabıt kademesine götürebiliriz ve bunu yapacağız”*³⁹. İzmir gazetesinde de Halk Partililerin yaptıkları yolsuzluklar yayımlanması⁴⁰ üzerine İzmir Cumhuriyet Savcılığı 29 Mayıs’ta inceleme başlatmış ve yolsuzlukları görülenleri hakkında takibata girişmiştir⁴¹. Ancak bu incelemeden hiçbir sonuç çıkmamıştır.

Demokrat Parti’nin bütün itirazlarına rağmen C.H.P’nin hazırladığı aday listesinin tamamı Belediye Meclisi’ne girmiş ve Reşad Leblebicioğlu tekrar belediye başkanlığına seçilmiştir⁴².

Belediye seçimlerindeki bu gelişmeler kısa bir süre sonra yapılacak olan genel seçimlerin ne şekilde cereyan edeceğini bir ön provası gibidir. İktidar

³⁵ Anadolu 27 Mayıs 1946

³⁶ İzmir 27 Mayıs 1946

³⁷ İzmir 29 Mayıs 1946

³⁸ Anadolu 28 Mayıs 1946

³⁹ İzmir 29 Mayıs 1946

⁴⁰ İzmir 27 Mayıs 1946

⁴¹ Tasvir 29 Mayıs 1946

⁴² Anadolu 2 Haziran 1946

İzmir’de 21 Temmuz 1946 Genel Seçimlerinin Provası

partisinin belediye seçimlerinde yaptığı usulsüzlükler 21 Temmuz 1946 genel seçimlerinde daha da artarak devam etmiş⁴³ ve bu seçimler Türk Demokrasi tarihine kara bir leke olarak geçmiştir.

KAYNAKÇA

Sürelî Yayınlar:

Ayın Tarihi(Ankara, 1946)
İzmir(İzmir, 1946)
Anadolu(İzmir, 1946),
Halkın Sesi(İzmir, 1946)
Tanin(İstanbul, 1946)
Tasvir(İstanbul, 1946)

Kitaplar:

Ahmet Emin Yalman, **Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim**, cilt:III, İstanbul-1970 ;

Rıfki Salim Burçak, **Türkiye’de Demokrasiye Geçiş (1945-1950)**, Basım Yeri Yok-1979

Mahmut Goloğlu, **Tek Parti Dönemi (1939-1945)**, Ankara-1975

Orhan Cemal Fersoy, **Bir Devre Adımı Veren Başbakan Adnan Menderes**, İstanbul-1971

Celal Bayar,**Başvekilim Adnan Menderes**, Derleyen İsmet Bozdağ, Basım yılı ve yeri yok

Tevfik Çavdar, **Türkiye’nin Demokrasi Tarihi, 1839-1950**, İstanbul, 2008

Feroz ve Bedia Turgay Ahmad, **Türkiye’de Çok Partili Politikanın Açıklamalı kronolojisi (1945-1971)**,İstanbul 1976

Cevat Akkerman, **Demokrasi ve Türkiye’de Siyasi Partiler hakkında Kısa Notlar**, Ankara-1952, s.45-46

⁴³ Bu seçimler ile ilgili detaylı bir çalışma için bakınız: Filiz Çolak, “İzmir’de 21 Temmuz 1946 Seçimleri ve Demokrat Parti”, **Yeni Türkiye**, c: 23-24 / II, Ankara, 1998, s. 1013-1024.

İzmir’de 21 Temmuz 1946 Genel Seçimlerinin Provası

Şükrü Esirci, **Menderes Diyor ki (1946-1950)**, c:I, İstanbul, 1967
Tekin Erer, **Türkiye’de Parti Kavgaları**, İstanbul-1963, cilt:1, İstanbul-
1963
Cem Eroğul, **Demokrat Parti, Tarihi ve İdeolojisi**, Ankara, 1998

Makaleler:

Sina Akşin, “**Demokrat Parti’nin Kurulması**” Tarih ve Toplum,
Sayı:53, Cilt:IX, Mayıs-1988, s.269-271

Sözlü Kaynaklar:

Haluk Cansın (22.02.1995 tarihli görüşme)
Necdet Öklem (17.08.1994 tarihli görüşme)
Necip Mirkelamoğlu (18.10.1994 tarihli görüşme)
Ali Kinsizer (18.01.1995 tarihli görüşme)